

Piotr Sobański

Zielona Góra

MOŻLIWOŚĆ WYWŁASZCZENIA NIEMIECKICH MAJĄTKÓW PRYWATNYCH PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ NA POCZET ODSZKODOWAŃ WOJENNYCH

Odszkodowania w prawie międzynarodowym

Międzynarodowe reguły odpowiedzialności dotyczą konsekwencji naruszenia istniejących obowiązków państw¹. W wyniku naruszenia zobowiązania międzynarodowego ciężącego na państwie powstaje nowy stosunek zobowiązaniowy². Dla powstania odpowiedzialności konieczne jest zaistnienie czynu międzynarodowo bezprawnego, czyli działania bądź zaniechania państwa, które narusza międzynarodowe zobowiązanie³.

Warto dodać, że w niemieckiej literaturze pojawiło się pojęcie deliktu międzynarodowego⁴. Pojęcie to jest krytykowane, gdyż swą nazwą sugeruje nawiązanie do prawa cywilnego, z kolei analogia z prawem cywilnym nie powinna wystąpić w prawie międzynarodowym. Powstania szkody i zawinienia ze strony państwa nie należy traktować jako koniecznych elementów dla uznania jego odpowiedzialności⁵.

¹ B. Simma, *Grundfragen der Staatenverantwortlichkeit in der Arbeit der International Law Commission*, „Archiv des Völkerrechts” 1986, Bd. 24, H. 4, s. 362.

² A. Zbaraszewska, *Dylematy międzynarodowej odpowiedzialności państw*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, z. 1, s. 47; M. Pączek, *Odpowiedzialność agresora za nielegalne użycie siły*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza” 2009, z. 7, s. 147.

³ A. Zbaraszewska, *Prawnomiędzynarodowa odpowiedzialność za szkody transgraniczne w środowisku – problem prewencji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2008, z. 2, s. 117.

⁴ H.J. Schlochauer, *Die Entwicklung der völkerrechtlichen Deliktsrecht*, „Archiv des Völkerrechts” 1975, Bd. 16, H. 3, s. 239.

⁵ I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford 2003, s. 439; I. Seidl-Hohenveldern, T. Stein, *Völkerrecht*, Köln 2000, s. 317.

Złamanie przez państwo prawa międzynarodowego nakłada zobowiązanie do odszkodowania. Naprawienie szkody powinno, tak dalece jak to możliwe, likwidować wszelkie następstwa bezprawnego czynu oraz przywracać sytuację, która najprawdopodobniej istniałaby, gdyby czyn nie został popełniony⁶. Formami naprawienia szkody są: restytucja, odszkodowanie pieniężne i satysfakcja. W zależności od rozmiaru i rodzaju szkody występują one osobno bądź łącznie⁷. Restytucja w naturze jest podstawową formą naprawienia szkody materialnej⁸. W przypadku niemożliwości dokonania restytucji stosuje się odszkodowanie pieniężne. Jeżeli restytucja nie pokryje w pełni szkody, odszkodowanie pieniężne odgrywa rolę uzupełniającą. W przypadku naruszenia praw niematerialnych naprawienie szkody następuje poprzez udzielenie satysfakcji⁹.

Odszkodowania wojenne w prawie międzynarodowym

Pojęcie reparacji znajduje zastosowanie w języku prawa międzynarodowego publicznego i w języku nauk politycznych. Reparacjami są odszkodowania wojenne, jakich żąda zwycięzca od państw pokonanych po wygranej wojnie. Pojęcie reparacji, jako pojęcie polityczne, ma liczne, używane zamiennie synonimy: odszkodowanie, zadośćuczynienie, trybut itp.¹⁰

Stefan Hamburga podkreśla, że ewolucja sposobów prowadzenia wojen wpływa na zmianę rozumienia instytucji odszkodowań wojennych¹¹. Na początku XX wieku odróżniały się one od kontrybucji rozumianych jako arbitralnych żądań majątkowych zwycięzcy¹². Podczas I wojny światowej w prawie międzynarodowym istniało kilka rodzajów odszkodowań wojennych, których podstawy częściowo znajdowały się w umowach międzynarodowych¹³.

⁶ J.A. Kämmerer, J. Föh, *Das Völkerrecht als Instrument der Wiedergutmachung*, „Archiv des Völkerrechts” 2004, nr 42, s. 294; M.N. Shaw, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 2000, s. 423-424; C. Eagleton, *The Responsibility of States in International Law*, New York 1928, s. 3.

⁷ A. Zbaraszewska, *Dylematy...*, s. 58-59.

⁸ J. Ciechanowicz-McLean, *Zasady ustalania odszkodowania w prawie międzynarodowym publicznym*, Gdańsk 1989, s. 126.

⁹ W. Góralczyk, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2002, s. 182; A. Zbaraszewska, *Dylematy...*, s. 60.

¹⁰ M. Muszyński, *Przejęcie majątków niemieckich przez Polskę po II wojnie światowej. Studium prawnomiędzynarodowe i porównawcze*, Bielsko-Biała 2003, s. 221; S. Hamburga, *Reparacje wojenne w stosunkach polsko-niemieckich. Ekspertyza z dnia 3 stycznia 2004 r.*, Biuro Studiów i Ekspertyz nr 302, IP-105 P, http://biurose.sejm.gov.pl/teksty_pdf_04/e-302.pdf [dostęp: 10.06.2016].

¹¹ S. Hamburga, *op. cit.*

¹² J. Ciechanowicz-McLean, *op. cit.*, s. 41.

¹³ M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 226.

W połowie grudnia 1918 roku rozpoczęły się negocjacje państw Trójporozumienia na temat warunków traktatu pokojowego po I wojnie światowej. Konferencja pokojowa w Paryżu rozpoczęła się 18 stycznia 1919 roku. W pracach konferencji uczestniczyło 27 państw. Do obrad nie dopuszczono pokonanych Niemiec¹⁴.

W trakcie prac nad traktatem wersalskim państwa sojusznicze przyjęły szerokie rozumienie odszkodowań, które objęło: odszkodowania wojenne i karę dla agresora za wywołanie wojny¹⁵. Uczestnicy konferencji spierali się, czy kwota odszkodowań wojennych należnych od Niemiec powinna odpowiadać wysokości szkód wyrządzonych państwu Trójporozumienia przez Niemcy, czy należało ją dostosować do niemieckich możliwości płatniczych. Francja zgodziła się na propozycję Stanów Zjednoczonych, aby wysokość kwoty odszkodowań uzależnić od sytuacji finansowej Niemiec¹⁶.

Delegacja niemiecka 7 maja 1919 roku zapoznała się z warunkami traktatu pokojowego. Traktat wersalski z 28 czerwca 1919 roku wszedł w życie 10 stycznia 1920 roku¹⁷. Traktat potwierdził odpowiedzialność Niemiec za straty i zniszczenia powstałe podczas I wojny światowej. Niemcy podczas I wojny światowej mordowali ludność cywilną innych państw, a uczestnictwo w wojnie opierało się na założeniu wyższości narodu niemieckiego nad innymi narodami¹⁸.

W traktacie wersalskim został nałożony na Niemcy obowiązek zapłaty odszkodowań wojennych w szerokim zakresie¹⁹. Po wojnie państwa zwycięskie podjęły działania w stosunku do mienia niemieckiego, w tym do majątków prywatnych. Przeprowadzenie ich było możliwe na podstawie unormowań zawartych w traktacie. Zgodnie z art. 297 lit. I traktatu Niemcy zostały zobowiązane do odszkodowania na rzecz obywateli niemieckich z tytułu zatrzymania i likwidacji majątków prywatnych²⁰.

¹⁴ M. Kitchen, *Historia Europy 1919-1939*, Wrocław 1992, s. 9; J. Baszkiewicz, *Historia Francji*, Wrocław 1974, s. 644; A. Galos, *Historia Niemiec od 1789 roku*, [w:] *Historia Niemiec*, red. W. Czapliński, A. Galos, W. Korta, Wrocław 1991, s. 625.

¹⁵ S. Hambura, *op. cit.*

¹⁶ M. Kitchen, *op. cit.*, s. 16-17.

¹⁷ H. Batowski, *Między dwiema wojnami 1919-1939. Zarys historii dyplomatycznej*, Kraków 1988, s. 36; A. Galos, *op. cit.*, s. 628.

¹⁸ H. Olszewski, *Teologia wojny. O znaczeniu idei roku 1914 w najnowszych dziejach Niemiec*, [w:] *Historia – prawo – polityka*, red. J. Baszkiewicz, A. Bodnar, S. Gebethner, Warszawa 1990, s. 43.

¹⁹ B. Heß, *Kriegsentschädigungen aus kollisionsrechtlicher und rechtsvergleichender Sicht*, [w:] *Entschädigung nach bewaffneten Konflikten. Die Konstitutionalisierung der Welthandelsordnung*, red. W. Heintschel v. Heinegg, S. Kadelbach, B. Hess, M. Hilf, W. Benedek, W.-H. Roth, Heidelberg 2003, s. 132; I.D. Delupis, *The Law of War*, Cambridge 2000, s. 416.

²⁰ E. Kaufmann, *Die völkerrechtlichen Grundlagen und Grenzen der Restitution*, „Archiv des Öffentlichen Rechts” 1949, nr 75, s. 13.

Odszkodowania wojenne po II wojnie światowej

Dokonane po I wojnie światowej wywłaszczenie prywatnego mienia miało wpływ na objęcie odszkodowaniami wojennymi niemieckich majątków prywatnych także po II wojnie światowej.

Norman Paech wskazuje, że odszkodowania wojenne po II wojnie światowej związane zostały ściśle z przyjęciem odpowiedzialności Niemiec za wybuch II wojny światowej²¹. W trakcie ustalania kwestii odszkodowań wojennych od Niemiec uznano, że przed II wojną światową istniał zakaz agresji, który został naruszony przez III Rzeszę. Odpowiedzialność za wybuch wojny spowodowała powstanie obowiązku odszkodowawczego²².

Na zakończenie konferencji poczdamskiej 2 sierpnia 1945 roku została podpisana przez działającą w imieniu Narodów Zjednoczonych Wielką Trójkę umowa poczdamska. Następnie do umowy przystąpiła Francja jako czwarte Wielkie Mocarstwo. Zgodnie z postanowieniami umowy roszczenia uprawnionych do odszkodowań państw sojuszniczych podlegały zaspokojeniu z mienia niemieckiego położonego w strefach okupacyjnych i za granicą. Odszkodowania ze strefy radzieckiej miał otrzymać ZSRR, a ze stref zachodnich – pozostałe państwa, przy czym ZSRR uzyskał dodatkowe zapewnienie przyznania 25% sprzętu z demontowanych zakładów produkcyjnych położonych w zachodnich strefach. Wielka Brytania i Stany Zjednoczone zrezygnowały z pobierania odszkodowań z majątków niemieckich w Austrii, Bułgarii, Finlandii, Rumunii i na Węgrzech, a ZSRR – z majątków położonych w innych państwach. Majątki te miały podlegać podziałowi między uprawnione państwa. ZSRR zobowiązał się dodatkowo do zaspokojenia polskich roszczeń z przysługującej mu puli odszkodowań²³.

W umowie poczdamskiej uregulowano sprawę odszkodowań wojennych zgodnie z treścią umowy jałtańskiej z 11 lutego 1945 roku, w której Wielka Trójka uznała za sprawiedliwe obciążenie Niemiec obowiązkiem naprawienia szkód w maksymalnie możliwy sposób. Przyjęto zasadę wyegzekwowania odszkodowań odpowiednio do możliwości płatniczych Niemiec. Umowa poczdamska była aktem prawnym o cha-

²¹ N. Paech, *Das Potsdamer Abkommen von 1945 oder das Ende einer völkerrechtlichen Epoche*, Potsdam 2005, <http://norman-paech.de/app/download/5791545287/Das+Potsdamer+Abkommen+von+1945.pdf> [dostęp: 10.06.2016].

²² S. Hambura, *op. cit.*; N.H. B. Jørgensen, *The Responsibility of states for International Crimes*, Oxford 2000, s. 24.

²³ W.M. Góralski, *Przejęcie własności niemieckiej przez Państwo Polskie po drugiej wojnie światowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych a niemieckie roszczenia odszkodowawcze*, Warszawa 2004, <http://uwlaszczenia.gabo.pl/dok1.php?id=126> [dostęp: 10.06.2016]; A. Klafkowski, *Umowa Poczdamska z dnia 2 VIII 1945 r.*, Warszawa 1960, s. 549; G. Labuda, *Polska granica zachodnia. Tysiąc lat dziejów politycznych*, Poznań 1974, s. 292; S. Hambura, *op. cit.*

rakterze wykonawczym w stosunku do umowy jałtańskiej i zawarte w niej regulacje należy interpretować łącznie z postanowieniami umowy jałtańskiej²⁴.

Uregulowanie odszkodowań wojennych zostało uwarunkowane przez złe doświadczenia państw zwyciężskich związane z pobieraniem odszkodowań po I wojnie światowej. Niemcy, które zostały zobowiązane na podstawie traktatu wersalskiego do spłat z bieżącej produkcji, miały problemy z uiszczaniem wyznaczonych kwot. Dlatego po II wojnie światowej odstąpiono od przejmowania na poczet odszkodowań wojennych części bieżącej produkcji niemieckiej, mimo nacisków ze strony ZSRR i Polski²⁵.

Druga wojna światowa doprowadziła do bankructwa Niemiec, a na skutek działań wojennych niemieckie miasta i przemysł zostały zniszczone²⁶. Liczne straty wśród ludności, znaczne szkody materialne i jednoczesny brak możliwości uzyskania przez poszkodowane państwa pełnych odszkodowań od zrujnowanych po wojnie Niemiec uzasadniały dokonanie wywłaszczeń niemieckich majątków prywatnych²⁷.

Za sprawą aktu kapitulacji Niemcy zostały związane postanowieniami umowy poczdamskiej. Akt kapitulacji należy traktować jako zgodę na uznanie z góry wszelkich decyzji państw alianckich, które mają być podjęte wobec Niemiec, oraz na wypełnienie zobowiązań wynikających z przyjętych ustaleń Wielkich Mocarstw. Akt stał się podstawą dla dalszych regulacji Wielkich Mocarstw dotyczących Niemiec²⁸. Po konferencji w Poczdamie działały one nadal z upoważnienia Narodów Zjednoczonych. Alfons Klafkowski wskazuje, że Wielkie Mocarstwa uzyskały ze strony niektórych państw sojuszniczych wyraźne upoważnienie do występowania w ich imieniu, inne państwa aprobowały zaś działania Wielkich Mocarstw milcząco²⁹.

²⁴ A. Klafkowski, *op. cit.*, s. 345; S. Hambura, *op. cit.*; G. Labuda, *op. cit.*, s. 292.

²⁵ S. Hambura, *op. cit.*

²⁶ F. Kreft, *Öffentlich-rechtliche Ersatzleistungen*, Berlin 1998, s. 65; L. Rinser, *Von der moralischen Niederlage haben wir uns nicht erholt*, https://www.blaetter.de/sites/default/files/downloads/zurueck/zurueckgeblaettert_201503.pdf [dostęp: 10.06.2016].

²⁷ W przypadku Polski, w odniesieniu do rozmiaru szkód szerzej: A. Eberhardt, M. Gniazdowski, T. Jaskułowski, M. Krzysztofowicz, *Szkody wyrządzone Polsce podczas II wojny światowej przez agresora niemieckiego. Historia dociekań i szacunków*, [w:] *Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich 1944-2004. Tom I. Studia*, red. W.M. Góralski, Warszawa 2004, s. 23.

²⁸ A. Klafkowski, *op. cit.*, s. 238; M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 240; B. Sierakowski, *Wyłączenie osób narodowości niemieckiej z grona uprawnionych określonych w projekcie ustawy o świadczeniach pieniężnych przyznawanych niektórym osobom, których dotyczyły procesy nacjonalizacji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, z. 4, s. 80.

²⁹ A. Klafkowski, *op. cit.*, s. 234.

Wywłaszczenia niemieckich majątków w Polsce

W Moskwie 16 sierpnia 1945 roku została podpisana Umowa między Tymczasowym Rządem Jedności Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie wynagrodzenia szkód wyrządzonych przez okupację niemiecką. Zawarto ją w celu wykonania umowy poczdamskiej, a tym samym należy ją traktować jako jedną z międzynarodowych podstaw prawnych przejęcia przez Polskę majątków niemieckich znajdujących się na terytorium Polski. Zgodnie z art. 1 Umowy z 16 sierpnia 1945 roku nastąpiło zrzeczenie się przez ZSRR na rzecz Polski wszelkich pretensji do mienia niemieckiego³⁰. Dotyczyło ono majątków położonych na całym powojennym terytorium Polski, łącznie z Ziemią Odzyskanymi³¹, aktualnie określanymi częściej mianem Ziemi Zachodnich i Północnych³².

Polska dokonała wywłaszczeń niemieckiego mienia za pomocą licznych ustaw i dekretów. Akty prawne będące podstawą przejęcia i wywłaszczenia mienia zostały wymienione w art. 2 ust. 1 zawetowanej przez Prezydenta RP Ustawy z dnia 7 marca 2001 roku o reprivatyzacji³³. Analiza uregulowań zawartych w aktach prawa wewnętrznego pozwala na wskazanie trzech rodzajów norm odnoszących się do upaństwowienia majątków niemieckich: norm generalnych o charakterze systemowym, norm wywłaszczeniowych skierowanych przedmiotowo do własności niemieckiej oraz norm szczegółowych³⁴.

Normy generalne o charakterze systemowym realizowały program polityczny PKWN, który zapowiadał w Manifeście lipcowym z 1944 roku przemiany ustrojowe, polegające między innymi na nacjonalizacji i reformie rolnej³⁵. Majątki objęte tymi normami w całości przechodziły na własność Skarbu Państwa, przy czym brak

³⁰ S. Hambura, *op. cit.*; B. Sierakowski, *op. cit.*, s. 83.

³¹ Ziemia Odzyskana to terytorium należące przed 1939 r. do Niemiec oraz Wolne Miasto Gdańsk, które w 1945 r. zostały przyłączone do Polski. Pojęcie Ziemi Odzyskanych istniało formalnie w pierwszych latach po II wojnie światowej. Obecnie te tereny określa się częściej mianem Ziemi Zachodnich i Północnych. Na temat pojęcia Ziemi Odzyskanych szerzej: J. Jasiński, *Czy powinniśmy odcinać się od pojęcia Ziemia Odzyskana?*, „Echa Przeszłości” 2004, nr 5, s. 315-319.

³² T. Domińczyk, *Mienie opuszczone i mienie ponemieckie*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 9, s. 5.

³³ M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 76.

³⁴ W.M. Góralski, *Podstawy prawne, przedmiot i program przewłaszczenia własności niemieckiej na Ziemiach Zachodnich i Północnych na podstawie i w ramach Umowy Poczdamskiej*, [w:] *Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich...*, s. 198; S. Hambura, *op. cit.*

³⁵ Przykładem aktów prawnych, zawierających normy generalne o charakterze systemowym, są: Dekret z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, Dekret z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa, Ustawa z dnia 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej.

odszkodowania odnosił się jedynie do majątków niemieckich³⁶. Nacjonalizacja na Ziemiach Odzyskanych dotknęła kolejno: grunty rolne, lasy i przemysł³⁷. Następnie upaństwowieniu podlegały wszelkie uprzednio niewywłaszczone składniki majątków ponemieckich³⁸.

Normy szczególne odnosiły się do osób zgłaszających podczas okupacji przynależność do narodowości niemieckiej³⁹. Były one ukierunkowane na przejęcie majątków niemieckich jako własności osób, które sprzeniewierzyły się Polsce i narodowi polskiemu⁴⁰.

Stefan Hamburga dostrzega następujące łączne cechy polskich ustaw i dekretów zawierających regulacje w stosunku do niemieckiego mienia: całościowy zakres przedmiotowy i podmiotowy, skutek z mocy prawa oraz brak odszkodowania. Program przejęcia majątków niemieckich w Polsce był całkowity i spójny wewnątrznie. Wywłaszczenia dotknęły majątków osób fizycznych oraz prawnych, obejmując całość niemieckiego mienia bez wyjątków. Całościowy zakres podmiotowy wynikał z przyjęcia kryterium obywatelstwa niemieckiego lub narodowości niemieckiej⁴¹.

Mariusz Muszyński wskazuje, że brak odszkodowania uzasadniony był postanowieniami umowy poczdamskiej⁴². W sporządzonej na zlecenie rządów Polski i RFN ekspertyzie Jan Barcz i Jochen Abraham Frowein podkreślają, że obowiązujące w Polsce przepisy nie stwarzają podstaw do podnoszenia roszczeń odszkodowawczych z tytułu przejęć majątków niemieckich⁴³. Nie zachodzi także konieczność objęcia wywłaszczonych Niemców w przyszłości reprivatyzacją⁴⁴.

³⁶ Szerzej W.M. Góralski, *Przejęcie...; idem, Podstawy...*, s. 200.

³⁷ Przykładem norm wywłaszczeniowych, skierowanych przedmiotowo do własności niemieckiej na Ziemiach Odzyskanych, były regulacje zawarte w Dekrecie z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i ponemieckich.

³⁸ W.M. Góralski, *Przejęcie...*

³⁹ Szerzej S. Rudnicki, *Nieruchomości ponemieckie*, [w:] *Nieruchomości. Problematyka prawna*, red. G. Bieniek, S. Rudnicki, Warszawa 2005, s. 250-256.

⁴⁰ Przykładem norm szczególnych były unormowania zawarte w Dekrecie z dnia 28 czerwca 1946 r. o odpowiedzialności karnej za odstępstwo od narodowości w czasie wojny 1939-1945 r. oraz w Dekrecie z dnia 13 września 1946 r. o wyłączeniu ze społeczeństwa osób narodowości niemieckiej.

⁴¹ S. Hamburga, *op. cit.*; W.M. Góralski, *Podstawy...*, s. 198-200.

⁴² M. Muszyński, *Status prawny przesiedleńców i emigrantów z Polski jako wypędzonych: obywatelstwo, instytucja Niemca i sprawa wyrównania szkód za utracony majątek*, [w:] *Transfer, obywatelstwo, majątek. Trudne problemy stosunków polsko-niemieckich. Studia i dokumenty*, red. W.M. Góralski, Warszawa 2005, s. 191.

⁴³ J. Barcz, J.A. Frowein, *Ekspertyza w sprawie roszczeń z Niemiec przeciwko Polsce w związku z drugą wojną światową*, 2004, http://www.mpil.de/files/pdf1/anspr_pol.pdf [dostęp: 10.06.2016].

⁴⁴ Omawianą okoliczność potwierdził ETPC w decyzji z dnia 7 października 2008 r. wydanej w sprawie *Preussische Treuhand GmbH & CO. Kg A.A. v. Polska*, skarga nr 47550/06, www.echr.coe.int [dostęp: 10.06.2016].

Wywłaszczenia niemieckich majątków w innych państwach

Wywłaszczenia niemieckich majątków zostały dokonane nie tylko w Polsce, lecz także w innych państwach koalicji antyhitlerowskiej, a ponadto w państwach, będących sojusznikami Niemiec oraz w państwach neutralnych.

Po II wojnie światowej podpisano traktaty pokojowe z państwami walczącymi przeciwko aliantom u boku Niemiec. Traktaty zostały zawarte z Włochami, Rumunią, Bułgarią, Węgrami i Finlandią⁴⁵. Początkowo działania związane z majątkami niemieckimi w państwach sprzymierzonych z III Rzeszą odbywały się niezależnie od woli tych państw. Traktaty pokojowe zawierały identyczne klauzule, w których pokonane państwa uznały, że ZSRR przysługuje prawo do całości znajdującego się w nich niemieckiego mienia. Finlandia zabezpieczyła majątki niemieckie na podstawie Rozporządzenia nr 688/44 z dnia 10 października 1944 roku. Kolejnym krokiem było przekazanie ZSRR zabezpieczonych aktywów⁴⁶. Węgry nie zgodziły się na wydanie majątków niemieckich na rzecz ZSRR. Stany Zjednoczone domagały się, aby Węgry zapłaciły ZSRR 45 mln dolarów jako odszkodowanie za majątki niemieckie. Węgry uiszczyły żadaną kwotę⁴⁷. Austria została potraktowana odmiennie niż inni sojusznicy Niemiec. Alianci wyszli z założenia, że Niemcy dokonały w 1938 roku aneksji Austrii przemocą. Nie zmieniło to jednak decyzji o podjęciu działań zmierzających do likwidacji więzi majątkowych, łączących Niemcy i Austrię. Majątek niemiecki został przekazany Austrii, pod warunkiem że nie odda go z powrotem na własność niemieckich osób fizycznych i prawnych. Austrii zakazano podnoszenia jakichkolwiek roszczeń przeciwko Niemcom⁴⁸. We Włoszech likwidacja majątku niemieckiego regulowana była w Traktacie pokojowym z dnia 10 lutego 1947 roku. Włochy zobowiązano do ułatwienia przejścia majątków niemieckich położonych we Włoszech⁴⁹. Przejęcie

⁴⁵ J. Sandorski, *Nieważność zrzeczenia się przez Polskę reparacji wojennych a niemieckie roszczenia odszkodowawcze*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004, z. 3, s. 58; M. Domke, *Deutsche Auslandswerte in den Vereinigten Staaten von Amerika 1945-1950*, „Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht” 1950/51, nr 13, s. 541.

⁴⁶ M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 187; J. Sandorski, *op. cit.*, s. 58.

⁴⁷ M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 188; *idem*, *Prawnomiędzynarodowe podstawy niemieckich zobowiązań reparacyjnych na rzecz zwycięskiej koalicji ze szczególnym uwzględnieniem Polski*, [w:] *Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich...*, s. 96.

⁴⁸ C.P. Kindleberger, *A Financial History of Western Europe*, Boston 1984, s. 422; D.P. O'Connell, *The Law of State Succession*, Cambridge 1956, s. 25; M. Muszyński, *Prawnomiędzynarodowe...*, s. 96; *idem*, *Przejęcie...*, s. 189.

⁴⁹ M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 189, 191.

majątków niemieckich zostało również dokonane w państwach Dalekiego Wschodu: w Japonii i Syjamie⁵⁰.

Zachodnie państwa sojusznicze przejęły własność niemiecką jako tak zwany majątek wroga⁵¹.

Na terenie Stanów Zjednoczonych majątki niemieckie zostały w 1940 roku objęte blokadą. Następnie blokadę rozszerzono na państwa europejskie, które znalazły się pod okupacją niemiecką. Po przystąpieniu Stanów Zjednoczonych do wojny, 18 grudnia 1941 roku Kongres przyjął *First War Powers Act*, według którego majątki państw neutralnych również mogły być zajmowane i przekazywane na rzecz Stanów Zjednoczonych⁵². Po zakończeniu wojny, 8 czerwca 1945 roku został wydany przez prezydenta Harry'ego Trumana *Executive Order No. 9567*. Akt ten umożliwił wywłaszczenie mienia mieszkańców Niemiec i Japonii. Kongres 3 lipca 1948 roku przyjął ustawę *War Claims Act of 1948*, która wyraźnie przewidywała wywłaszczenie niemieckich majątków prywatnych bez odszkodowania⁵³.

Spśród państw europejskich kroki zmierzające do przejęcia majątków niemieckich podjęła między innymi Holandia. Podstawą wywłaszczeń była Uchwała z dnia 20 października 1944 roku, na mocy której majątki niemieckie przechodziły na własność Holandii bez konieczności formalnego przejęcia posiadania i bez informowania dotychczasowych właścicieli⁵⁴.

W 1939 roku w Wielkiej Brytanii został przyjęty *Treading with the Enemy Act* odnoszący się do majątków państw wrogich i ich obywateli. Po wojnie na podstawie *Distribution of German Enemy Property Act* z 1949 roku podjęto dalsze kroki odnoszące się do niemieckiego mienia. Akt obowiązywał na terenie Wielkiej Brytanii, kolonii angielskich oraz terytoriów powierniczych i zawierał regulacje dotyczące majątku państwowego oraz majątków osób prywatnych mających obywatelstwo niemieckie, które mieszkały w Niemczech lub w innym państwie będącym w stanie wojny z Wielką Brytanią⁵⁵.

Odnosząc się do praktyki państw okupowanych podczas wojny przez III Rzeszę, należy mieć na uwadze wywłaszczenia niemieckich majątków dokonane przez Czechosłowację, które pozostają w dużej zbieżności z omówionymi wyżej działaniami-

⁵⁰ J. Sandorski, *op. cit.*, s. 58.

⁵¹ M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 246.

⁵² S.H. MacIntyre, *Legal Effect of World War II on Treaties of the United States*, Hague 1958, s. 236; M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 153-154.

⁵³ M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 156; M. Domke, *op. cit.*, s. 539, 553.

⁵⁴ J. Kuklík, *Ein internationaler Vergleich der Dekrete als Rechtsform*, [w:] *Geschichte verstehen, Die Entwicklung der deutsch-tschechischen Beziehungen in den böhmischen Ländern, 1848-1948*, red. Z. Beneš, V. Kural, Praha 2002, s. 247; W.M. Góralski, *Przejęcie...*

⁵⁵ W.M. Góralski, *Przejęcie...*; M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 165-166.

mi podjętymi przez Polskę. Wywłaszczenia majątków osób narodowości niemieckiej zostały uregulowane w aktach prawnych, zwanych Dekretami Benesza⁵⁶. Konrad Badenheuer zauważa, że w latach 1940-1945 zostały przyjęte 143 Dekrety Benesza, z których około 15 odnosiło się do pozbawienia praw i wywłaszczeń Niemców oraz Węgrów⁵⁷. Przed konferencją poczdamską weszły w życie: Dekret nr 5 i Dekret nr 12⁵⁸. 19 maja 1945 roku został wydany Dekret nr 5 o nieważności niektórych aktów cywilnych z czasów niewoli i o narodowym zarządzie nad dobrami Niemców, Węgrów, zdrajców i kolaborantów oraz niektórych organizacji i instytucji, a 21 czerwca 1945 roku – Dekret nr 12 o konfiskacie i przyspieszonym podziale mienia Niemców, Węgrów oraz zdrajców i wrogów narodu czeskiego i słowackiego. Wywłaszczenia osób określonych w Dekrecie nr 12 dokonano bez odszkodowania⁵⁹. Dekret nr 108 o konfiskacie wrogiemu mienia i Funduszach Odrodzenia Narodowego został wydany 25 października 1945 roku⁶⁰. Zgodnie z postanowieniami Dekretu nr 108 skonfiskowano bez odszkodowania majątek ruchomy i nieruchomy osób fizycznych narodowości niemieckiej i węgierskiej. Wyłączono od wywłaszczeń osoby, które dowiodły wierności Czechosłowacji podczas II wojny światowej⁶¹.

Przejęcie majątków niemieckich zostało dokonane także w państwach neutralnych: Szwajcarii, Szwecji, Portugalii i Hiszpanii⁶².

Po II wojnie światowej na odszkodowania miały wpływ rozmiar strat oraz wielkość obszaru danego poszkodowanego państwa⁶³. Zaspokojenie roszczeń odszkodowawczych następowało nie tylko z majątku agresora, lecz także z majątków prywatnych

⁵⁶ P. Rychetský, *Die Dekrete des Präsidenten der Republik aus der Sicht der Gegenwart*, [w:] *Geschichte verstehen...*, s. 289.

⁵⁷ K. Badenheuer, *Tatsachen über die Benesch-Dekrete*, http://www.sudeten.de/cms/?download=Benesch-Dekrete_Tatsachen.pdf [dostęp: 10.06.2016].

⁵⁸ M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 168.

⁵⁹ B. Sierakowski, *op. cit.*, s. 87; D. Blumenwitz, *Gutachten*, Würzburg 2002, http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/Stellungnahme_zu_Gutachten.pdf [dostęp: 10.06.2016].

⁶⁰ Lord Kingsland Q.C., [w:] *Gutachten zu den Benesch-Dekreten und zum Beitritt der Tschechischen Republik zur Europäischen Union*, red. J. A. Frowein, U. Bernitz, Lord Kingsland Q.C., Luxemburg 2002, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2002/323934/DG-4-AFET_ET\(2002\)323934_DE.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2002/323934/DG-4-AFET_ET(2002)323934_DE.pdf) [dostęp: 10.06.2016].

⁶¹ M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 169.

⁶² Szerzej O. Böhmer, K. Duden, H. Janssen, *Deutsches Vermögen im Ausland, Band 3*, Köln 1952, s. 447; M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 171-185; *idem*, *Prawnomiędzynarodowe...*, s. 91; R. Ludi, „Why Switzerland?": *Remarks on a Neutral's Role in the Nazi Program of Robbery and Allied Postwar Restitution Policy*, [w:] *Robbery and Restitution: The Conflict over Jewish Property in Europe*, red. M. Dean, C. Goschler, P. Ther, New York 2007, s. 182; J.-F. Bergier, *Switzerland, National Socialism and the Second World War: Final Report*, Zürich 2002, s. 426; M. Lorenz-Meyer, *Safehaven. The Allied Pursuit of Nazi Assets Abroad*, Columbia 2007, s. 231; J. Dołęga, Ł. Kulesa, R. Tarnogórski, *Wykonanie przez ZSRR postanowień reparacyjnych Umowy Poczdamskiej wobec Polski*, [w:] *Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich...*, s. 184.

⁶³ I. Brownlie, *International Law and the Use of Force by States*, Oxford 1963, s. 744.

jego obywateli. Państwa sojusznicze jednostronnie w ramach odszkodowań wojennych wywłaszczyły niemieckie majątki prywatne⁶⁴. Nie istniała wprawdzie jednolita praktyka postępowania państw w odniesieniu do niemieckiego mienia, jednak wśród państw sojuszniczych panowała zgoda co do możliwości zajmowania i wywłaszczenia mienia⁶⁵. Przejmowanie majątków niemieckich na cele odszkodowawcze było wówczas bezsporne w obliczu rozpoczętej i prowadzonej przez Niemcy wojny totalnej, obejmującej całą gospodarkę⁶⁶.

Republika Federalna Niemiec zawarła ze Stanami Zjednoczonymi, Francją i Wielką Brytanią 26 maja 1952 roku Traktat w sprawie regulacji kwestii wynikłych z wojny i okupacji, zwany Układem przejściowym. Układ przejściowy należał do pakietu tak zwanych paktów bońskich. Układ potwierdził legalność wywłaszczeń przeprowadzonych przez Zachodnie Mocarstwa jako władze okupacyjne⁶⁷. Zawarcie Układu miało na celu wyłączenie ewentualnej możliwości podnoszenia niemieckich roszczeń dotyczących wywłaszczonych majątków. RFN zobowiązała się do wypłaty odszkodowań osobom, których własność została przejęta⁶⁸. Mocarstwa Zachodnie przerzuciły na RFN ciężar odszkodowań za majątki utracone przez obywateli niemieckich w związku z odszkodowaniami wojennymi. Warto zauważyć, że Układ przejściowy zezwolił RFN na zawieranie z poszczególnymi państwami sojuszniczymi II wojny światowej umów dwustronnych, których celem było rozwiązanie kwestii przejętych uprzednio majątków niemieckich. Jan Sandorski wskazuje, że Układ przejściowy umożliwił RFN podjęcie negocjacji w sprawie zwrotu majątków byłym właścicielom lub uzyskanie kwot pochodzących z ich sprzedaży pod warunkiem, że państwu zwracającemu zostanie przez RFN wpłacona kwota ryczałtowa, zaliczana na poczet odszkodowań wojennych⁶⁹.

Republika Federalna Niemiec zawarła umowy dwustronne z wieloma państwami zachodnimi, w których regulowano sprawy odszkodowania z tytułu prześladowań nazistowskich. Umowy dotyczące zwrotu niemieckiego mienia wiązały się ściśle z umowami odszkodowawczymi. Gdy dokonywano zwrotu przejętych niemieckich majątków prywatnych, to w tej samej umowie albo w kolejnej, ale związanej z poprzednią umową w kontekście politycznym, regulowano kwestię zamiennego świadczenia odszko-

⁶⁴ G. Erler, *Die Entschädigung für Reparationsdemontagen vor der Entscheidung*, „Juristenzeitung” 1962, nr 2, s. 48.

⁶⁵ P. Sobański, *Problematyka prawna przejęcia niemieckich majątków przez państwo polskie*, „Administracja. Teoria, Dydaktyka, Praktyka” 2007, nr 3, s. 198-199.

⁶⁶ M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 239.

⁶⁷ J. Sandorski, *op. cit.*, s. 58; W. Gontarski, *Niemieckie roszczenia odszkodowawcze, czyli o stawianiu historii na głowie...*, „Prawo Europejskie w Praktyce” 2007, nr 10, http://www.krzysztofkopec.pl/dokumenty/rep_woj_ekspert_gontarski.pdf [dostęp: 10.06.2016].

⁶⁸ J. Barcz, J.A. Frowein, *op. cit.*; M. Muszyński, *Prawnomiędzynarodowe...*, s. 99.

⁶⁹ J. Sandorski, *op. cit.*, s. 58.

dowawczego ze strony Niemiec. Muszyński stwierdza, że była to ewidentna zamiana świadczeń. Ta zasada podkreśla związany z odszkodowaniami wojennymi charakter i cel, jaki miało przejęcie majątków niemieckich po II wojnie światowej. Przykładem są umowy dwustronne zawarte między RFN i Holandią w 1952 i 1960 roku. Część państw, które nie były okupowane przez Niemcy i nie doznały strat majątkowych w związku z II wojną światową, zwróciło majątki obywatelom niemieckim w naturze lub w formie dochodu z likwidacji⁷⁰. Działania przeciwko majątkom niemieckim zostały częściowo wzruszone lub złagodzone, między innymi w Szwecji, Szwajcarii, Pakistanie, Portugalii. Państwa te nie były ofiarami III Rzeszy. Decyzje o zwrocie majątków na rzecz RFN były wynikiem suwerennej i jednostronnej woli zwracającego państwa, podjętej po uprzednich działaniach wywłaszczających⁷¹.

Podsumowanie

Wielu niemieckich autorów kwestionuje wprawdzie legalność wywłaszczenia majątków prywatnych tytułem odszkodowań wojennych po II wojnie światowej⁷². Należy jednak zauważyć, że niektóre państwa, w tym Polska, ostatecznie włączyły do majątku państwowego składniki niemieckiego mienia. Wywłaszczenie majątków prywatnych było uzasadnione uprawnieniem do pobierania odszkodowań wojennych od Niemiec za szkody wynikłe z bezprawnej agresji i okupacji. Działania państw w tym zakresie pozostawały w zgodzie z prawem międzynarodowym. Podstawą prawną była umowa poczdamska.

Omawiając wywłaszczenia niemieckich majątków dokonane przez poszczególne państwa, należy zwrócić uwagę na okoliczność, że wywłaszczenia niemieckiego mienia dokonały zarówno państwa zwycięskie, jak i państwa neutralne. Przejęte zostało także niemieckie mienie położone w państwach będących sojusznikami III Rzeszy podczas II wojny światowej. Fakt, że jeszcze w trakcie wojny Polska znalazła się w strefie wpływów ZSRR, przyczynił się do powiązania ustalonych w umowie poczdamskiej przez Wielkie Mocarstwa odszkodowań wojennych dla Polski z odszkodowaniami przewidzianymi dla ZSRR.

Oceniając praktykę poszczególnych państw w odniesieniu do niemieckiego mienia, należy podkreślić, że nie istniały bezpośrednio po II wojnie światowej powszechnie obowiązujące standardy, które nakazywały poszanowanie prywatnej własności. W aspekcie

⁷⁰ M. Muszyński, *Przejęcie...*, s. 215-218.

⁷¹ *Ibidem*, s. 238.

⁷² Szerzej P. Sobański, *Krytyka stanowiska doktryny niemieckiej w sprawie powojennych wywłaszczeń majątków prywatnych na Ziemiach Odzyskanych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2008, z. 1, *passim*.

ochrony majątków prywatnych brakowało nie tylko regulacji traktatowych, ale i zwyczaju międzynarodowego. Ponadto zasada suwerenności terytorialnej została znacząco wzmocniona w wyniku II wojny światowej, a własność rozpatrywano przez pryzmat suwerenności państwa. Również przeprowadzone w latach 40. XX wieku przez Polskę wywłaszczenia były uzasadnione obowiązującą wówczas koncepcją suwerenności. Nie istniały ograniczenia suwerennych uprawnień państwa do działań *de iure imperii* w odniesieniu do wywłaszczenia mienia cudzoziemców⁷³.

Narody Zjednoczone mogły nałożyć kary majątkowe na Niemcy po II wojnie światowej, a zaspokojenie roszczeń odszkodowawczych z majątków prywatnych, jak wykazano wyżej, było nie tylko możliwe, ale i podyktowane określoną koniecznością. Brak odszkodowania za wywłaszczenie niemieckiej własności wynikał z treści umowy poczdamskiej. Decyzja danego państwa o zwrocie majątków na rzecz RFN stanowiła przejaw suwerennej woli i nie świadczyła o wykonaniu jakiegokolwiek obowiązku opartego na prawie międzynarodowym.

W odniesieniu do Polski należy podkreślić, że polskie prawo nie przewidywało odszkodowania dla obywateli państw wrogich z okresu II wojny światowej. Działania Polski wobec niemieckiego mienia prywatnego po II wojnie światowej pozostawały w zbieżności z działaniami podejmowanymi przez państwa sojusznicze oraz państwa neutralne w odniesieniu do znajdującego się na terytoriach tych państw mienia niemieckiego. Mimo że Układ przejściowy z 26 maja 1952 roku stworzył dla RFN możliwość zawierania z państwami sojuszniczymi umów dwustronnych, mających na celu rozwiązanie kwestii przejętych majątków niemieckich, zimna wojna uniemożliwiła zawarcie tego rodzaju umowy z Polską. Nie ma to jednak znaczenia dla oceny zasadności dokonanych przez Polskę wywłaszczeń.

Bibliografia

- Badenheuer K., *Tatsachen über die Benesch-Dekrete*, http://www.sudeten.de/cms/?download=Benesch-Dekrete_Tatsachen.pdf [dostęp: 10.06.2016].
- Barcz J., Frowein J.A., *Ekspertyza w sprawie roszczeń z Niemiec przeciwko Polsce w związku z drugą wojną światową*, 2004, http://www.mpil.de/files/pdf1/anspr_pol.pdf [dostęp: 10.06.2016].
- Baszkiewicz J., *Historia Francji*, Wrocław 1974.
- Batowski H., *Między dwiema wojnami 1919-1939. Zarys historii dyplomatycznej*, Kraków 1988.
- Bergier J.-F., *Switzerland, National Socialism and the Second World War: Final Report*, Zürich 2002.
- Blumenwitz D., *Gutachten*, Würzburg 2002, http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/Stellungnahme_zu_Gutachten.pdf [dostęp: 10.06.2016].
- Böhmer O., Duden K., Janssen H., *Deutsches Vermögen im Ausland, Band 3*, Köln 1952.
- Brownlie I., *International Law and the Use of Force by States*, Oxford 1963.

⁷³ Szerzej M. Muszyński, *Przejęcie..., passim*.

- Brownlie I., *Principles of Public International Law*, Oxford 2003.
- Ciechanowicz-McLean J., *Zasady ustalania odszkodowania w prawie międzynarodowym publicznym*, Gdańsk 1989.
- Delupis I.D., *The Law of War*, Cambridge 2000.
- Dołęga J., Kulesa Ł., Tarnogórski R., *Wykonanie przez ZSRR postanowień reparacyjnych Umowy Poczdamskiej wobec Polski*, [w:] *Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich 1944-2004. Tom I. Studia*, red. W.M. Góralski, Warszawa 2004, s. 157-187.
- Dominińczyk T., *Mienie opuszczone i mienie poniemieckie*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 9, s. 5-17.
- Domke M., *Deutsche Auslandswerte in den Vereinigten Staaten von Amerika 1945-1950*, „Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht” 1950/51, nr 13, s. 537-555.
- Eagleton C., *The Responsibility of States in International Law*, New York 1928.
- Eberhardt A., Gniazdowski M., Jaskułowski T., Krzysztofowicz M., *Szkody wyrządzone Polsce podczas II wojny światowej przez agresora niemieckiego. Historia dociekań i szacunków*, [w:] *Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich 1944-2004. Tom I. Studia*, red. W.M. Góralski, Warszawa 2004, s. 11-54.
- Erler G., *Die Entschädigung für Reparationsdemontagen vor der Entscheidung*, „Juristenzeitung” 1962, nr 2, s. 48-53.
- Galos A., *Historia Niemiec od 1789 roku*, [w:] *Historia Niemiec*, red. W. Czapliński, A. Galos, W. Korta, Wrocław 1991, s. 398-705.
- Gontarski W., *Niemieckie roszczenia odszkodowawcze, czyli o stawianiu historii na głowie...*, „Prawo Europejskie w Praktyce” 2007, nr 10, http://www.krzysztofkopec.pl/dokumenty/rep_woj_ekspert_gontarski.pdf [dostęp: 10.06.2016].
- Góralczyk W., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2002.
- Góralski W.M., *Podstawy prawne, przedmiot i program przewłaszczenia własności niemieckiej na Ziemiach Zachodnich i Północnych na podstawie i w ramach Umowy Poczdamskiej*, [w:] *Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich 1944-2004. Tom I. Studia*, red. W.M. Góralski, Warszawa 2004, s. 189-238.
- Góralski W.M., *Przejęcie własności niemieckiej przez Państwo Polskie po drugiej wojnie światowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych a niemieckie roszczenia odszkodowawcze*, Warszawa 2004, <http://uwlaszczenia.gabo.pl/dok1.php?id=126> [dostęp: 10.06.2016].
- Hambura S., *Reparacje wojenne w stosunkach polsko-niemieckich. Ekspertyza z dnia 3 stycznia 2004 r.*, Biuro Studiów i Ekspertyz nr 302, IP-105 P, http://biurose.sejm.gov.pl/teksty_pdf_04/e-302.pdf [dostęp: 10.06.2016].
- Heß B., *Kriegsentschädigungen aus kollisionsrechtlicher und rechtsvergleichender Sicht*, [w:] *Entschädigung nach bewaffneten Konflikten. Die Konstitutionalisierung der Welthandelsordnung*, red. W. Heintschel v. Heinegg, S. Kadelbach, B. Hess, M. Hilf, W. Benedek, W.-H. Roth, C.F. Müller, Heidelberg 2003, s. 107-256.
- Jasiński J., *Czy powinniśmy odcinać się od pojęcia Ziemi Odzyskane?*, „Echa Przeszłości” 2004, nr 5, s. 315-320.
- Jørgensen N.H.B., *The Responsibility of states for International Crimes*, Oxford 2000.
- Kämmerer J.A., Föh J., *Das Völkerrecht als Instrument der Wiedergutmachung*, „Archiv des Völkerrechts” 2004, nr 42, s. 294-328.
- Kaufmann E., *Die völkerrechtlichen Grundlagen und Grenzen der Restitution*, „Archiv des Öffentlichen Rechts” 1949, nr 75, s. 1-26.
- Kindleberger C.P., *A Financial History of Western Europe*, Boston 1984.
- Kitchen M., *Historia Europy 1919-1939*, Wrocław 1992.
- Kłafkowski A., *Umowa Poczdamaska z dnia 2 VIII 1945 r.*, Warszawa 1960.
- Kreft F., *Öffentlich-rechtliche Ersatzleistungen*, Berlin 1998.

- Kuklík J., *Ein internationaler Vergleich der Dekrete als Rechtsform*, [w:] *Geschichte verstehen, Die Entwicklung der deutsch-tschechischen Beziehungen in den böhmischen Ländern, 1848-1948*, red. Z. Beneš, V. Kural, Praha 2002, s. 246-249.
- Labuda G., *Polska granica zachodnia. Tysiąc lat dziejów politycznych*, Poznań 1974.
- Lord Kingsland Q.C., [w:] *Gutachten zu den Benes-Dekreten und zum Beitritt der Tschechischen Republik zur Europäischen Union*, red. J.A. Frowein, U. Bernitz, Lord Kingsland Q.C., Luxemburg 2002, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2002/323934/DG-4-AFET_ET\(2002\)323934_DE.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2002/323934/DG-4-AFET_ET(2002)323934_DE.pdf) [dostęp: 10.06.2016].
- Lorenz-Meyer M., *Safehaven. The Allied Pursuit of Nazi Assets Abroad*, Columbia 2007.
- Ludi R., „Why Switzerland?\": *Remarks on a Neutral's Role in the Nazi Program of Robbery and Allied Postwar Restitution Policy*, [w:] *Robbery and Restitution: The Conflict over Jewish Property in Europe*, red. M. Dean, C. Goschler, New York 2007, s. 182-210.
- MacIntyre S.H., *Legal Effect of World War II on Treaties of the United States*, Hague 1958.
- Muszyński M., *Prawnomiędzynarodowe podstawy niemieckich zobowiązań reparacyjnych na rzecz zwycięskiej koalicji ze szczególnym uwzględnieniem Polski*, [w:] *Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich 1944-2004. Tom I. Studia*, red. W.M. Góralski, Warszawa 2004, s. 81-122.
- Muszyński M., *Przejęcie majątków niemieckich przez Polskę po II wojnie światowej. Studium prawnomiędzynarodowe i porównawcze*, Bielsko-Biała 2003.
- Muszyński M., *Status prawny przesiedleńców i emigrantów z Polski jako wypędzonych: obywatelstwo, instytucja Niemca i sprawa wyrównania szkód za utracony majątek*, [w:] *Transfer, obywatelstwo, majątek. Trudne problemy stosunków polsko-niemieckich. Studia i dokumenty*, red. W.M. Góralski, Warszawa 2005, s. 161-199.
- O'Connell D.P., *The Law of State Succession*, Cambridge 1956.
- Olszewski H., *Teologia wojny. O znaczeniu idei roku 1914 w najnowszych dziejach Niemiec*, [w:] *Historia – prawo – polityka*, red. J. Baszkiewicz, A. Bodnar, S. Gebethner, Warszawa 1990, s. 32-44.
- Paech N., *Das Potsdamer Abkommen von 1945 oder das Ende einer völkerrechtlichen Epoche*, Potsdam 2005, <http://norman-paech.de/app/download/5791545287/Das+Potsdamer+Abkommen+von+1945.pdf> [dostęp: 10.06.2016].
- Pączek M., *Odpowiedzialność agresora za nielegalne użycie siły*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza” 2009, z. 7, s. 146-166.
- Rinser L., *Von der moralischen Niederlage haben wir uns nicht erholt*, https://www.blaetter.de/sites/default/files/downloads/zurueck/zurueckgeblaettert_201503.pdf [dostęp: 10.06.2016].
- Rudnicki S., *Nieruchomości poniemieckie*, [w:] *Nieruchomości. Problematyka prawna*, red. G. Bieniek, S. Rudnicki, Warszawa 2005, s. 242-257.
- Rychetský P., *Die Dekrete des Präsidenten der Republik aus der Sicht der Gegenwart*, [w:] *Geschichte verstehen, Die Entwicklung der deutsch-tschechischen Beziehungen in den böhmischen Ländern, 1848-1948*, red. Z. Beneš, V. Kural, Praha 2002, s. 288-296.
- Sandorski J., *Nieważność zrzeczenia się przez Polskę reparacji wojennych a niemieckie roszczenia odszkodowawcze*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004, z. 3, s. 53-69.
- Schlochauer H.J., *Die Entwicklung der völkerrechtlichen Deliktsrecht*, „Archiv des Völkerrechts” 1975, Bd. 16, H. 3, s. 239-277.
- Seidl-Hohenveldern I., Stein T., *Völkerrecht*, Köln 2000.
- Shaw M.N., *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 2000.
- Sierakowski B., *Wyłączenie osób narodowości niemieckiej z grona uprawnionych określonych w projekcie ustawy o świadczeniach pieniężnych przyznawanych niektórym osobom, których dotyczyły procesy nacjonalizacji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, z. 4, s. 77-94.

- Simma B., *Grundfragen der Staatenverantwortlichkeit in der Arbeit der International Law Commission*, „Archiv des Völkerrechts” 1986, Bd. 24, H. 4, s. 357-405.
- Sobański P., *Krytyka stanowiska doktryny niemieckiej w sprawie powojennych wywłaszczeń majątków prywatnych na Ziemiach Odzyskanych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2008, z. 1, s. 107-122.
- Sobański P., *Problematyka prawna przejęcia niemieckich majątków przez państwo polskie*, „Administracja. Teoria, Dydaktyka, Praktyka” 2007, nr 3, s. 182-202.
- Zbaraszewska A., *Dylematy międzynarodowej odpowiedzialności państw*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, z. 1, s. 45-63.
- Zbaraszewska A., *Prawnomiędzynarodowa odpowiedzialność za szkody transgraniczne w środowisku – problem prewencji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2008, z. 2, s. 109-123.

Streszczenie

W artykule została dokonana analiza wywłaszczeń niemieckich majątków prywatnych po II wojnie światowej. Na uregulowanie odszkodowań wojennych po II wojnie światowej miały wpływ postanowienia Traktatu Wersalskiego z 1919 roku, tj. traktatu pokojowego podpisanego po I wojnie światowej. Prawo do pobierania odszkodowań wojennych uzasadniało objęcie wywłaszczeniami również niemieckich majątków prywatnych. Działania poszczególnych państw, które zostały podjęte w odniesieniu do niemieckiego mienia, należy traktować jako zgodne z prawem międzynarodowym.

Słowa kluczowe: prawo międzynarodowe publiczne, odszkodowania wojenne, majątki prywatne, wywłaszczenie, II wojna światowa.

POSSIBILITY OF EXPROPRIATION OF GERMAN PRIVATE PROPERTIES AS WAR REPARATIONS AFTER THE 2ND WORLD WAR

Summary

The point of the deliberations of the paper is an analysis of expropriation of German private properties after the 2nd World War. The reparations after the 2nd World War were influenced by the regulations of the Treaty of Versailles, which was the peace settlement, signed in 1919. The right to war reparations was the legal title of measures against German properties. The reparations are payments intended to cover damage or injury inflicted as a result of war. The measures of particular countries against German assets were taken in accordance with public international law.

Keywords: public international law, war reparations, private properties, expropriation, 2nd World War.